
4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI: 10.35774/app2021.03.135
УДК 343.232

Вікторія Іванюк,

доктор філософії з права,
старший викладач кафедри міжнародного
права та міграційної політики
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9092-1361>

Олександр Пустовий,

старший викладач кафедри
кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної
академії внутрішніх справ
к.ю.н., капітан поліції

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Досліджено запровадження інституту кримінальних проступків в Україні. Встановлено приклади його ефективного застосування в зарубіжних державах (Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучених Штатах Америки, Республіці Польща, Швейцарській Конфедерації, Республіці Австрія, Федеративній Республіці Німеччина, Республіці Франція, Чеській Республіці). Проаналізовано диференціацію кримінальних правопорушень із виокремленням кримінальних проступків. З'ясовано можливості припинення обвинувачення за вчинення кримінального проступку.

Ключові слова: кримінальні проступки, кримінальне правопорушення, проступки в Україні, проступки в зарубіжному законодавстві, розслідування кримінальних проступків, Кримінальний кодекс.

© Вікторія Іванюк Олександр Пустовий, 2021

Іванюк В., Пустовий О.

Інститут уголовных проступителей в законодательстве Украины и зарубежных государств

Исследовано введение института уголовных проступков в Украине. Установлены многочисленные примеры его эффективного применения в зарубежных государствах (Соединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии, Соединенных Штатах Америки, Республике Польша, Швейцарской Конфедерации, Республике Австрия, Федеративной Республике Германия, Республике Франция, Чешской Республике). Проанализирована дифференциация уголовных правонарушений с выделением уголовных проступков. Выяснены возможности прекращения обвинения за совершение уголовного проступка.

Ключевые слова: уголовные проступки, уголовные правонарушения, проступки в Украине, проступки в зарубежном законодательстве, расследование уголовных проступков, Уголовный кодекс.

Ivaniuk V., Pustovyi O.

Institute of Criminal Misdemeanors in the Legislation of Ukraine and Foreign States

The introduction of the institute of criminal misdemeanors in Ukraine has been researched. Fundamentally important aspects of criminal misdemeanors in Ukraine are highlighted: it is not a crime, so a person has no criminal record after serving his sentence; it is not investigated by an investigator, but by an interrogator; during the investigation of a misdemeanor investigative actions may be carried out, except for covert ones, which may be carried out even before the information on the misdemeanor is entered into the Unified Register of Pre-trial Investigations; more than 100 criminal offenses are criminal misdemeanors.

Numerous examples of its effective use in foreign countries (the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the United States, the Republic of Poland, the Swiss Confederation, the Republic of Austria, the Federal Republic of Germany, the Republic of France, the Czech Republic) have been identified. In the United Kingdom, about 98% of criminal offenses are investigated as criminal misdemeanors, in the United States - the vast majority of them. In the police of the Czech Republic, the detection and investigation of crimes is entrusted to both «police officers in uniform» and the criminal police, that investigate minor crimes under a simplified procedure within two weeks.

The differentiation of criminal offenses with the separation of criminal misdemeanors is analyzed. It is established that the main distinction between criminal offenses and crimes is a sanction.

The possibility of discontinuing the charge of a criminal misdemeanor has been clarified. Analyzing the provisions of German Code of Criminal Procedure, it is established that if the object of the proceedings is less serious criminal offence (Vergehen), the public prosecution office may terminate the charges with the consent of the court, which is competent to open the main proceedings. The consent of the court is not required in the case of a criminal offense for which there is no increase in the minimum sentence, as well as if the consequences of the offense are insignificant.

A debatable aspect in Ukraine is the issue of regulating the institution of criminal misdemeanors within the provisions of the current Criminal Code of Ukraine or the need to set out in a separate legislative act.

Keywords: criminal misdemeanors, criminal offense, misdemeanors in Ukraine, misdemeanors in foreign legislation, investigation of criminal misdemeanors, Criminal Code.

Постановка проблеми. Необхідність наближення української системи кримінальної юстиції до європейських стандартів виступає важливим етапом на шляху вирішення проблемних аспектів кримінального процесуального розвантаження органів досудового розслідування. Одним із ефективних засобів пришвидшення розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а також диференціації повноважень слідчих органів досудового розслідування слугує інститут кримінальних проступків, який вже продемонстрував продуктивні результати не лише на європейському, а й міжнародному рівнях. В Україні з липня 2020 р. в результаті внесення змін до кримінального законодавства інститут кримінальних проступків розпочав своє повноцінне функціонування. У зв'язку із цим актуальним видається дослідження нормативних засад та практики застосування кримінальних проступків на міжнародному рівні з метою формування результативного позитивного українського досвіду у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці функціонування інституту кримінальних проступків приділяють увагу представники української наукової спільноти, серед яких: Д. С. Азаров, А. А. Васильєв, О. П. Горпинюк, В. К. Грищук, Н. О. Гуророва, О. О. Дудоров, К. П. Задоя, І. О. Зінченко, І. В. Красницький, В. О. Навроцький, О. С. Пироженко, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Є. Л. Стрельцов, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші. Основна дискусія серед науковців протягом багатьох років розгорталася щодо таких питань, як: природа кримінального проступку та кримінального правопорушення, співвідношення злочину та кримінального проступку, а також доцільність введення останнього до кримінального законодавства України [1, с. 285]. Водночас деталізації потребує практика ефективного

функціонування інституту кримінальних проступків у зарубіжних країнах та можливість її застосування в Україні.

Метою статті є теоретико-прикладний аналіз правового регулювання інституту кримінальних проступків у законодавстві України, а також дослідження досвіду зарубіжних держав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після ухвалення 22 листопада 2018 року Закону України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та набуття його чинності 1 липня 2020 р. в правовій системі України розпочав функціонувати інститут кримінальних проступків. Зміни стосуються поняття та класифікації кримінальних правопорушень, виокремлюючи кримінальні проступки, окремих складів кримінальних правопорушень. Зауважимо, що складність початку функціонування інституту медіації спричинена декількома факторами. Зокрема, був потрібний час для технічних заходів із впровадження нової норми в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, удосконалення відповідно до законодавчих і нормативно-правових актів, створення Тренінгового центру прокурорів тощо. Крім того, необхідно було укомплектувати відділи дізнання у головних управліннях, у територіальних підрозділах призначити штатних дізнавачів. Загальна кількість останніх стантвить 3 тисячі 644 особи. Начальники головних управлінь мали визначити поліцейських, які розслідуватимуть кримінальні проступки та направити їх на навчання до відповідних навчальних закладів [2, с. 26].

Відповідно до нововведень, термін «злочин» змінено на «кримінальне правопорушення». У зв'язку із цим, кримінальні правопорушення класифіковано на дві групи: кримінальні проступки і злочини. Згідно із частиною 2 статті 12 Кримінального кодексу України, кримінальний проступок – це діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [3]. Відтак, основним розмежуванням кримінальних проступків та злочинів виступає санкція (із виключенням застосування основного покарання у вигляді позбавлення волі у разі вчинення кримінальних проступків).

Коментуючи запровадження кримінального проступку в Україні, слід звернути увагу на його принципові аспекти:

- 1) він не є злочином, тому після відбуття покарання за нього в особи немає судимості;
- 2) його розслідуванням займається не слідчий, а дізнавач;
- 3) під час розслідування проступку можна проводити будь-які слідчо-розшукові дії, крім негласних. При цьому здійснювати це можна ще до внесення інформації про проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- 4) кримінальними проступками є більше 100 кримінальних правопорушень, зокрема: крадіжки; шахрайства; умисне ухилення від сплати аліментів; невіплата зарплат, пенсій, стипендій; хуліганство; умисне спричинення легких тілесних ушкоджень тощо [4].

Серед загальної кількості злочинів, які фіксувалися в Україні щороку, а їх було понад мільйон, близько 60% становили саме нетяжкі для кваліфікації за положеннями кримінального законодавства. Відтак, частина нетяжких злочинів переведена в кримінальні проступки, що уможливило розвантаження слідства з тяжких злочинів, злочинів середньої тяжкості. Загалом це стосується очевидних кримінальних проступків, коли відсутні особливі труднощі у їх розкритті. Дізнавачі, які займатимуться кримінальними проступками, мають можливість доволі легко їх зафіксувати і впродовж короткого часу притягнути особу до відповідальності [5]. Відповідно до положень статті 219 Кримінального процесуального кодексу України, з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування має бути закінчене протягом 72 годин або 20 діб, якщо підозрюваний не визнає вину або існує необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій або вчинення кримінального проступку неповнолітнім [6].

Особливий правовий інтерес викликає питання реалізації інституту кримінальних проступків у зарубіжних країнах, де є численні приклади його ефективного застосування. У Великобританії в такому порядку розслідують майже 98% кримінальних правопорушень, у США – переважну їх більшість. У поліції Чеської Республіки розкриття та розслідування злочинів покладено одночасно на «поліцейських в уніформі» (аналог вітчизняних підрозділів патрульної та превентивної служб) і кримінальну поліцію, які розслідують нетяжкі злочини за спрощеною процедурою (за аналогією до закріпленого в КПК України порядку досудового розслідування у формі дізнання) у двотижневий термін. У Грузії на рівні міських управлінь патрульної поліції створено відділи з розслідування нетяжких злочинів з ознаками очевидності, які виявлені патрульними поліцейськими. У кримінальному законодавстві низки країн Європи (Польщі, Швейцарії,

Австрії, Федеративної Республіки Німеччини, Франції) розрізняють злочин і кримінальний проступок [7, с. 9].

Прокоментуємо щодо останнього, аналізуючи норми Кримінального кодексу Німеччини. Зокрема, відповідно до § 12 Кримінального кодексу Німеччини, усі кримінальні правопорушення поділено на два види: злочин (нім. *Verbrechen*) та проступок (нім. *Vergehen*). Згідно із частиною 1 цього параграфа, злочином є протиправні діяння, які караються мінімальним терміном позбавлення волі від одного року. Згідно із частиною 2 цього параграфа, проступок – це протиправне діяння, за вчинення якого передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на короткий термін або покарання у вигляді штрафу [8].

Щодо особливостей кримінального провадження щодо проступків, у Федеративній Республіці Німеччина такий аспект врегульовано Кримінальним процесуальним кодексом ФРН. Відповідно до частини 1 § 153 Кримінального процесуального кодексу ФРН, якщо об'єктом провадження є кримінальний проступок (*Vergehen*), прокуратура може припинити обвинувачення за згодою суду, до компетенції якого входить відкриття основного провадження, якщо вину злочинця визнають незначною і не має громадського інтересу в обвинуваченні. Згода суду не потрібна у разі кримінального проступку, за яким не передбачено збільшення мінімального покарання, а також якщо наслідки, що настали від проступку, є незначними.

Якщо обвинувачення вже висунуто, суд за згодою прокуратури та обвинуваченого може припинити провадження на будь-якій його стадії згідно з умовами частини 1 § 153 Кримінального процесуального кодексу ФРН. Згода обвинуваченого не потрібна, якщо основне засідання не може бути проведено з причин, зазначених у статті 205, або проводиться за його відсутності у випадках, передбачених частиною 2 статті 231 та статтями 232 і 233 [9].

Крім того, згідно із § 154d Кримінального процесуального кодексу ФРН, якщо перевага публічного обвинувачення щодо кримінального проступку залежить від оцінки питання, яке має бути визначено відповідно до цивільного або адміністративного законодавства, прокуратура може встановити строк для вирішення питання в цивільному або адміністративному провадженні. Про це надається інформація особі, яка повідомила про правопорушення. Після безрезультатного закінчення цього строку прокуратура може припинити провадження у справі.

Положення сучасного КК Франції законодавець максимально наблизив до норм і принципів міжнародного кримінального права, передбачених міжнародними угодами, у яких кримінальні проступки є складовою триланкової системи поділу злочинних діянь. Чіткої термінології щодо злочину, проступку та правопорушення закон не містить. Натомість зазначені терміни об'єднано родовим поняттям «злочинні діяння». Крім цього, відсутній технічний поділ злочинних діянь за главами, розділами, книгами, лише тяжкість діяння визначає його належність до певного виду. Окремі статті КК Франції містять посилання, які чітко визначають, до якого виду злочинних діянь належать вчинені неправомірні дії (наприклад, відповідно до ст. 511–26 КК Франції, «замах на скоєння проступків, передбачених статтями 511–2, 511–3, 511–4, 511–5, 511–6, 511–9 та 511–15, карається такими покараннями...»). Справи щодо проступків у Франції розглядає виправний трибунал [10, с. 279].

Диференціація кримінальних правопорушень на кримінальні проступки, злочин невеликої тяжкості, тяжкий злочин, особливо тяжкий злочин присутня і в кримінальному законодавстві Латвійської Республіки. Зокрема, відповідно до ст. 7 Кримінального кодексу, проступок – це правопорушення, за здійснення якого передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 15 днів до трьох місяців (тимчасове позбавлення волі) або у вигляді меншого покарання. У процесі призначення виду покарання враховується характер вчиненого правопорушення та заподіяну ним шкоду. За спробу скоєння кримінального проступку особа не притягується до кримінальної відповідальності. Особа, яка вчинила кримінальний проступок, може бути звільнена від кримінальної відповідальності за наявності мирової угоди з потерпілим або його представником. Суд може звільнити від відбування покарання особу, яка вчинила проступок внаслідок залежності від алкоголю, наркотичних, психотропних чи токсичних речовин, якщо ця особа погодилася лікуватись від залежності [11]. Вважаємо такі положення прогресивними у контексті декриміналізації та вартими для запровадження в українське законодавство.

Пряма вимога про необхідність визначення проступків тільки в нормах законів існує у праві Швейцарії, Італії, Греції, Іспанії та Португалії. В інших державах склади проступків та стягнення за них встановлюються як у законах, так і підзаконних актах. Правові системи інших держав (Австрії, Нідерландів, Іспанії, Греції) характеризуються відмежуванням законодавства про проступки від законодавства щодо злочинів, що виявляється в неможливості застосування до проступків і відносин, які виникають внаслідок їх вчинення, загальних положень кримінальних законів. Шлях країн до такого розуміння і стан права про

незначні делікти були різними: австрійське і нідерландське право прийшло від кримінальних проступків до відокремлених проступків, а деліктне право Франції, Греції та Іспанії сформувалося тільки в результаті активної діяльності судової влади. Звичайно, на початку формування системи проступків за основу за аналогією бралися відповідні поняття й інститути кримінальних законів. Але тепер можна констатувати відокремленість законодавства щодо проступків Греції та Іспанії від антиделіктних кодексів [12, с. 153]. Відтак, дискусійним аспектом в Україні є питання регулювання інституту кримінального проступку в межах положень чинного Кримінального кодексу України або необхідність викладу в окремому законодавчому акті.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Дослідження інституту кримінальних проступків в законодавстві України та зарубіжних держав засвідчує його беззаперечну доцільність з метою пришвидшення порядку досудового розслідування (у формі дізнання) та доведення вини особи у спрощені строки судового розгляду.

Аналіз правового регулювання інституту кримінальних проступків дає змогу сформулювати такі висновки.

1. Функціонування кримінальних проступків є належною базою для розвантаження органів досудового розслідування і їх зосередження на тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушеннях.

2. Чіткого врегулювання потребує кваліфікація та професійна підготовка дізнавачів.

3. Дискусійним аспектом в Україні є питання щодо регулювання інституту кримінального проступку в межах положень чинного Кримінального кодексу України або необхідність викладу в окремому законодавчому акті.

Список використаних джерел

1. Михайліченко Т. Кримінальні проступки: особливості правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 284–290.
2. Аулін О. Інститут кримінальних проступків в Україні. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 9 (194). С. 26–28.
3. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.10.2021).
4. Прокуратура роз'яснює: Що таке інститут «кримінальних проступків»? Офіційний сайт Вижицької районної державної адміністрації. 28 вересня 2020. URL: http://new.vnrda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4813:prokuratura-roziasniue-shcho-take-institut-kryminalnykh-prostupkiv&catid=2&Itemid=151 (дата звернення: 27.10.2021).
5. Інститут кримінальних проступків: оперативний розгляд справ і відсутність судимості. Українське радіо. 2 липня 2020 р. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=93651> (дата звернення: 27.10.2021).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.10.2021).
7. Черней В. В., Чернявський С. С. Запровадження інституту кримінальних проступків у контексті реформування системи досудового розслідування в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3(112). С. 7–14.
8. German Criminal Code. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0116 (дата звернення: 27.10.2021).
9. German Code of Criminal Procedure. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html (дата звернення: 27.10.2021).
10. Федотова Г. В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 275–290.
11. Правове регулювання інституту кримінального проступку: інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29383.pdf> (дата звернення: 27.10.2021).
12. Комісаров С. А. Зарубіжний досвід визначення проступків проти публічного порядку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер.: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69), № 5. С. 151–156.

References

1. Mykhaylichenko, T. (2020). Kryminalni prostupky: osoblyvosti pravovoho rehulyuvannya [Criminal offenses: features of legal regulation]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 7, 284-290 [in Ukrainian].
2. Aulin, O. (2020). Instytut kryminalnykh prostupkiv v Ukrayini [Institute of Criminal Offenses in Ukraine]. *Hromadska dumka pro pravotvorennia – Public opinion on lawmaking*, 9 (194), 26–28 [in Ukrainian].
3. Kryminalnyy kodeks Ukrayiny № 2341-III vid 05.04.2001 [Criminal Code of Ukraine № 2341-III of April 5, 2001]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
4. Prokuratura roz'yasnyuye: Shcho take instytut «kryminalnykh prostupkiv»? [The prosecutor's office explains: what is the institution of «criminal offenses»?] *new.vnrda.gov.ua*. Retrieved from http://new.vnrda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4813:prokuratura-roziasnuie-shcho-take-instytut-kryminalnykh-prostupkiv&catid=2&Itemid=151 [in Ukrainian].
5. Instytut kryminalnykh prostupkiv: operatyvnyy rozhlyad sprav i vidsutnist sudymosti [The institute of criminal offenses: prompt consideration of cases and no criminal record]. *www.nrcu.gov.ua*. Retrieved from <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=93651> [in Ukrainian].
6. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny № 4651-VI vid 13.04.2012 [Criminal Procedure Code of Ukraine № 4651-VI of April, 13, 2012]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
7. Chernyey, V.V., Chernyavskyy, S.S. (2019). Zaprovdzhennya instytutu kryminalnykh prostupkiv u konteksti reformuvannya systemy dosudovoho rozsliduvannya v Ukrayini [Introduction of the institute of criminal offenses in the context of reforming the system of pre-trial investigation in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 3(112), 7-14 [in Ukrainian].
8. German Criminal Code. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0116 [in English].
9. German Code of Criminal Procedure. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html [in English].
10. Fedotova, H.V. (2015). Pravove rehulyuvannya instytutu kryminalnoho prostupku u Frantsiyi, Nimechchyni ta Velykobrytaniyi [Legal regulation of the institute of criminal offense in France, Germany and Great Britain]. *Naukovyy visnyk Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 4 (97), 275-290 [in Ukrainian].
11. Pravove rehulyuvannya instytutu kryminalnoho prostupku: informatsiyna dovidka, pidhotovlena Yevropeyskym informatsiyno-doslidnytskym tsentrom na zapyt Komitetu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Legal regulation of the institute of criminal offense: information reference prepared by the European Information and Research Center at the request of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *euinfocenter.rada.gov.ua* Retrieved from <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29383.pdf> [in Ukrainian].
12. Komissarov, S.A. (2019). Zarubizhnyy dosvid vyznachennya prostupkiv proty publicznego porjadku [Foreign experience in determining misdemeanors against public order.]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: yurydychni nauky – Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: legal sciences*, 5, 151-156 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.09.2021.